

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Κοινωνιολογία του Πολιτισμού

Ενότητα 4: Η έννοια του πολιτισμού

Επικ. Καθηγητής: Νίκος Φωτόπουλος

e-mail: nfotopoulos@uowm.gr

Τηλ. Επικοινωνίας: 23850-55150

Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ψηφιακά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα ενότητας

- Αναλυτική περιγραφή.
- Λέξεις- κλειδιά.
- Κοινωνιολογία-κοινωνική σκέψη.
- Νεωτερικότητα.
- Το πρόγραμμα του Διαφωτισμού.
- Κουλτούρα & πολιτισμός.
- Η θεωρητική διαμάχη.
- Η προσέγγιση του πολιτισμού στις κοινωνικές επιστήμες.
- Η κουλτούρα στις κοινωνικές επιστήμες.

Αναλυτική περιγραφή στόχων του μαθήματος (1/2)

Οι φοιτητές/τριες θα είναι σε θέση:

- Να ερμηνεύουν και να αναλύουν κριτικά το «πολιτισμικό γίγνεσθαι».
- Να έρθουν σε επαφή με τον τρόπο που η κοινωνιολογική ανάλυση ερμηνεύει το νεωτερικό πολιτισμό.
- Να προβληματιστούν πάνω στα μεγάλα θεωρητικά και ιδεολογικά ζητήματα της κοινωνικής και πολιτικής σκέψης.
- Να αναπτύξουν την κριτική διάσταση στην προσέγγιση των πολιτιστικών θεσμών, μηχανισμών και διαδικασιών.

Αναλυτική περιγραφή στόχων του μαθήματος (2/2)

- Να εξοικειωθούν με τα εργαλεία της κοινωνιολογικής ανάλυσης.
- Να αναπτύξουν μια κριτική και ταυτόχρονα ορθολογική γνώση πάνω σε εφαρμοσμένα ζητήματα που αφορούν νευραλγικά θέματα όπως η κουλτούρα, η αισθητική, η πολιτισμική και κοινωνική συνείδηση.
- Να έρθουν σε επαφή με τα μεγάλα θεωρητικά και ιδεολογικά ρεύματα της νεωτερικότητας, με έμφαση στο πλαίσιο της κριτικής θεωρίας.

Λέξεις – κλειδιά, Βασικοί όροι

- Κοινωνιολογία.
 - Νεωτερικότητα.
 - Παγκοσμιοποίηση.
 - Πολιτισμός.
 - Κουλτούρα.
 - Γνώση.
 - Εξουσία.
 - Κυρίαρχη ιδεολογία.
- Μαζική κουλτούρα.
 - Ταξική συνείδηση.
 - Επαναστατικό υποκείμενο.
 - Αλλοτρίωση.
 - Χειραφέτηση.
 - Αισθητική.
 - Πολιτιστικές βιομηχανίες.
 - Μαζική κουλτούρα.
 - Κιτς.

Η έννοια του πολιτισμού (1/2)

- Χρησιμοποιούμε πολλές φορές τον όρο «πολιτισμός» τόσο στο γραπτό όσο και στον προφορικό μας λόγο.
- Στην πραγματικότητα όλοι μας γνωρίζουμε το περιεχόμενο της έννοιας έχοντας υπόψη τις βασικές εννοιολογικές προεκτάσεις της.
- Η λέξη «πολιτισμός» ,(εκ του πόλις - πολίτης / Γαλλ. *Civilisation* / Αγγλ. *Civilization*), χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον από το νεοέλληνα διαφωτιστή Αδαμάντιο Κοραή τον 18^ο αιώνα.

Η έννοια του πολιτισμού (2/2)

- Η χρήση της λέξης και της έννοιας «πολιτισμός» χρησιμοποιείται όταν θέλουμε να δείξουμε:
 - ✓ τη σύνθεση μιας κοινωνίας (πολυπολιτισμική κοινωνία),
 - ✓ την επιστημονική πρόοδο,
 - ✓ την αναβάθμιση των θεσμών,
 - ✓ το επίπεδο διαβίωσης και κοινωνικής συμβίωσης
 - ✓ το σύνολο των ανθρωπίνων επιτευγμάτων.

Η σχέση του με την έννοια της κουλτούρας (1/4)

- Μεγάλη ωστόσο συζήτηση (τέλη 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα), για την εννοιολογική συσχέτιση και διαφοροποίηση των όρων *πολιτισμός* και *κουλτούρα (culture)*.
- Η εννοιολογική προσέγγιση της λέξης «κουλτούρα» ταυτίζεται:
 - με το επίπεδο της μόρφωσης και της παιδείας,
 - τον τρόπο σκέψης μιας κοινωνίας (σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο)
 - τα ήθη,
 - τις πνευματικές αξίες,
 - τον τρόπο ζωής,
 - τη θρησκεία καθώς και την ενασχόληση με τις τέχνες (γλυπτική, ζωγραφική, μουσική κλπ).

Η σχέση του με την έννοια της κουλτούρας (2/4)

- Πολλά φιλοσοφικά ρεύματα και ιδεολογίες που αναπτύχθηκαν κατά την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης, (ο ρομαντισμός, η νεωτερικότητα, η ριζοσπαστική παράδοση, η συντηρητική παράδοση, κλπ), προσπάθησαν να εξηγήσουν αλλά και να διαχωρίσουν την υλική ανάπτυξη (πολιτισμός), από την πνευματική ανάπτυξη (κουλτούρα).
- Σήμερα οι **δυο έννοιες «σχεδόν ταυτίζονται»**, ενώ θεωρείται σκόπιμο να εξετάζονται οι αξίες και τα ήθη παράλληλα με **την τεχνολογική και υλική πρόοδο**.

Η σχέση του με την έννοια της κουλτούρας (3/4)

- Η λέξη πολιτισμός, καθώς και η συγγενής της και συχνά χρησιμοποιούμενη σήμερα ως συνώνυμη λέξη κουλτούρα (ως culture) εμφανίστηκαν ίσως απροσδόκητα αργά στην ιστορία.
- Η πρώτη χρήση τους εντοπίζεται στη Δ. Ευρώπη κατά τα τέλη το 18ου αιώνα και την καθιέρωσή τους τον 19ο αιώνα, κατά την εποχή που αποκαλείται συνήθως νεωτερικότητα.

Η σχέση του με την έννοια της κουλτούρας (4/4)

- Οι δύο αυτές λέξεις σε σύντομο χρονικό διάστημα απέκτησαν τόσο πολλές και διαφορετικές σημασίες, όσο και παρεξηγήσεις σχετικά με τον ορισμό τους.
- Ουσιαστικά αναδείχθηκαν σε βασικούς όρους όλων των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, από τη φιλοσοφία και την αρχαιολογία, έως την ιστορία, την κοινωνιολογία και την εθνολογία. Ωστόσο, ακόμα και στο πλαίσιο της επιστημονικής χρήσης τους, ακόμα και σήμερα δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία σε ό,τι αφορά στο νόημά τους.

Η σύγχρονη έννοια του πολιτισμού

- Σήμερα, με τον όρο πολιτισμό έχουμε την τάση να συμπεριλαμβάνουμε τις «διάφορες κουλτούρες».
- Ο Levi-Strauss μιλάει για έναν ενιαίο πολιτισμό (civilisation) ο οποίος απαρτίζεται από διάφορες κουλτούρες (cultures).
- Έτσι ο όρος «πολιτισμός» (civilisation) κρατάει μία υπερεθνική έννοια, ενώ ο όρος «κουλτούρα» (culture) χρησιμοποιείται κυρίως σε (ενδο)κοινωνικό επίπεδο και μπορεί να αναφέρεται σε μία ομάδα ή μια κατηγορία.
- Υπό αυτό το πρίσμα θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο πολιτισμός αντιπροσωπεύει **την ενότητα και η κουλτούρα τη διαφοροποίηση.**

Τι σημαίνει πολιτισμός (1/2)

Η δυσκολία να οριστεί με ακρίβεια η έννοια του πολιτισμού επισημαίνεται από τον κοινωνιολόγο και ιστορικό **Norbert Elias** στο παρακάτω απόσπασμα:

«Η έννοια του 'πολιτισμού' σχετίζεται με ποικίλα δεδομένα: με το επίπεδο της τεχνικής, με τους τρόπους συμπεριφοράς, με την εξέλιξη της επιστημονικής γνώσης, με θρησκευτικές ιδέες και συνήθειες. Μπορεί να αναφέρεται στο είδος της κατοίκησης ή της συμβίωσης ανδρών και γυναικών, στη μορφή του ποινικού κολασμού ή της παρασκευής του φαγητού, για την ακρίβεια δεν υπάρχει τίποτα που να μην μπορεί να γίνει κατά έναν 'πολιτισμένο' ή έναν 'απολίτιστο' τρόπο, γι' αυτό και φαίνεται πάντοτε κάπως δύσκολο να συνοψιστούν με λίγα λόγια όλα όσα μπορούν να χαρακτηρισθούν ως του 'πολιτισμού'».

Τι σημαίνει πολιτισμός (2/2)

Στο παραπάνω απόσπασμα διακρίνουμε δύο διαστάσεις της έννοιας του πολιτισμού που χαρακτηρίζουν και τις χρήσεις του όρου τόσο στο επιστημονικό όσο και στο καθημερινό πεδίο:

- **την περιγραφική**, αφού ο πολιτισμός θεωρείται μια ευρεία και πολύ γενική κατηγορία που περιλαμβάνει όλες τις όψεις της ζωής των ανθρώπων,
- **την κανονιστική ή αξιολογική**, με την έννοια ότι στον πολιτισμό αποδίδεται αξία, αφού χρησιμοποιείται ως μέτρο αξιολόγησης των ατομικών και συλλογικών πρακτικών και τρόπων ζωής.

Τι είναι η πολιτισμική απόσταση;

- Οι πολιτισμοί δε διακρίνονται ο ένας από τον άλλο με σαφείς διαχωριστικές γραμμές, αφού δε συνιστούν στατικές και άχρονες οντότητες,
- Αντίθετα συγκροτούνται μέσα από τις μεταξύ τους σχέσεις και αλληλεπιδράσεις, είναι με άλλα λόγια προϊόντα ιστορικών και κοινωνικών διαδικασιών.
- Η απόσταση που χωρίζει τους πολιτισμούς δεν είναι μόνο γεωγραφική.
- Η έννοια αυτή της πολιτισμικής απόστασης δεν αναφέρεται μόνο στις διαφορές, αλλά ορίζεται κυρίως σε σχέση με το «εμείς», αφού το πολιτισμικά διαφορετικό και αποστασιοποιημένο το αντιλαμβανόμαστε έχοντας ως σημείο αναφοράς το πολιτισμικά οικείο και προσφιές.

Η έννοια της συλλογικής μνήμης (1/2)

- Η ιδιαιτερότητα της προφορικής μαρτυρίας συνίσταται στην προσωρινότητα και στη διαμεσολάβησή της από τη μνήμη.
- Η μνήμη, αποτελεί αντικείμενο μελέτης για ποικίλους επιστημονικούς κλάδους αλλά και πεδίο μελέτης ενός αυτόνομου επιστημονικού κλάδου, των σπουδών της μνήμης.
- Η μελέτη της μνήμης ως επιστημονικού αντικειμένου ξεκίνησε στις αρχές του 20ού αιώνα με βάση τη διαπίστωση πως η μνήμη δεν είναι στατικός – σωρευτικός χώρος από τον οποίο ανασύρουμε αυτούσια βιωμένες εμπειρίες του παρελθόντος. (Portelli 1991).

Η έννοια της συλλογικής μνήμης (2/2)

- Η μνήμη δεν αποτελεί το άθροισμα των στοιχείων που την συγκροτούν.
- Η ατομική μνήμη ανακαλείται μονάχα στο κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώνεται, αποτελεί **κοινωνική κατασκευή** και καθορίζεται από τα κοινωνικά πλαίσια, δηλαδή τη γλώσσα, το χρόνο, το χώρο, την εμπειρία, τα υλικά που προσφέρει η κοινωνία και είναι αναγκαία για να αναγνωριστούν και να τοποθετηθούν κάπου οι αναμνήσεις.
- Η συλλογική μνήμη αποτελεί επικοινωνιακή διαδικασία που προϋποθέτει την αναφορά σε μια κοινωνική ομάδα.

Η έννοια της κυρίαρχης ιδεολογίας

- Αυτό που ο μέσος άνθρωπος αντιλαμβάνεται ως “πραγματικότητα”.
- Το “αυτονόητο”, και αυτό που αποκαλούμε ως ο “κοινός νους”, δεν είναι παρά εσωτερίκευση της κυρίαρχης ιδεολογίας.
- Κυρίαρχη ιδεολογία: ο τρόπος που πολιτικά, οικονομικά και ιδεολογικά ηγεμονεύουσες δυνάμεις, νοηματοδοτούν τον κόσμο καθαγιάζοντας το συμφέρον τους.
- Η κυρίαρχη «κοσμοθεωρία» που καθορίζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων.

Παράδειγμα

- Στο Μεσαίωνα, “αξιακό αυτονόητο” ήταν η παντοδυναμία του Θεού (Θεοκρατική ερμηνεία της πραγματικότητας) και η αντίληψη ότι οι επίγειοι άρχοντες ήταν οι εκπρόσωποι του Θεού στη γη. Η εκκλησιαστική ηγεσία αποτελούσε το επίκεντρο παραγωγής και ιδεολογικής προπαγάνδας του “αυτονοήτου”.
- Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, “αυτονόητο” είναι η μονοκρατορία του χρήματος, ο ανταγωνισμός, η εκμετάλλευση, η οικονομική αποικιοποίηση της κοινωνικής ζωής. Επίκεντρο κατασκευής και ιδεολογικής διάχυσης του “αυτονοήτου”, είναι τα ΜΜΕ, ο καταναλωτισμός, η προσαρμογή στο κυρίαρχο σύστημα κατανάλωσης, ο πολιτικός κομφορμισμός, ο “ρεαλισμός” της κατεστημένης τάξης πραγμάτων.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημείωμα Αναφοράς

- Copyright Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Φωτόπουλος Νίκος. «Κοινωνιολογία του Πολιτισμού». Έκδοση: 1.0. Φλώρινα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.uowm.gr/courses/NURED269/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Όχι Παράγωγα Έργα Μη Εμπορική Χρήση 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως Μη Εμπορική ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

